

'Oku mau fie fanongo ki ho'o fakakaukau fekau'aki mo 'etau Ngaahi Lao ki hono Fakafepaki'i 'o e Fe'aveaki Pa'anga 'Ulí (Anti-Money Laundering Laws).

'Oku hoko ko e hia hono fe'aveaki 'o e pa'anga 'ulí (money laundering) mo e fakapa'anga 'o e tāmate fakaehauá (terrorism)

Ko e fe'aveaki pa'anga 'ulí ko e founiga ia 'oku ngāue'aki 'e he kau faihiá ke "fakahaofi fakalao 'aki" (clean) 'a e pa'anga 'oku nau ma'u meí he ngaahi ngāue ta'efakalao hangē ko e kākā, fefakatau'aki 'o e faito'o konatapú, mo e fakatau fakapōpula'i 'o e kakaí (trafficking).

'I hono 'ai 'a e pa'angá ke hangē 'oku ha'u meí ha ma'u'anga pa'anga fakalao, 'oku lava ai 'e he kau faihiá 'o 'ufi'ufi'i 'enau ngaahi tō'ongá pea hao ai mei hano 'ilo'i. Ko e ngaahi kautaha mo e kakai 'oku nau fakapa'anga 'a e tāmate fakaehauá 'oku nau tāketi'i 'a e ngaahi pisinisi mo e ngaahi fonua 'oku nau tui 'oku vaivai 'enau ngaahi founiga ngāue ki hono pule'i mo ta'ofi'aki 'a e ngaahi ngāue hala koení.

Ko e taimi kotoa pē 'oku fakatau ai ha fale, pe ko ha kā, pe fe'aveaki 'a e pa'angá ki ha ngaahi pangikē kehekehe, pe fakafoki ki he fonua tupu'angá, ko ha faingamālie ia ke fakalao'i ai 'a e pa'anga 'uli mo ta'efakalaó.

Kuo 'i ai 'etau ngaahi lao ki hono fakafepaki'i 'o e fe'aveaki pa'anga 'ulí 'i he ta'u eni 'e valu ke tau'i 'a e ngaahi faihia ko ení mei ha'ané ala maumau'i lahi 'etau founiga ngāue fakapa'angá.

Ko e tu'unga lelei taha eni te tau ala lava ke fokotu'utu'u 'aki 'etau Ngaahi Lao ki hono Fakafepaki'i 'o e Fe'aveaki Pa'anga 'Ulí?

'I Siulai, na'e kole 'e he Pule'angá ki he Potungāe Fakamaau'angá (Ministry of Justice) ke vakai'i 'etau ngaahi lao ki hono fakafepaki'i 'o e fe'aveaki pa'anga 'ulí. 'Oku faka'atā mai 'e he vakai'i ko ení ketau fehu'i kiate kitautolu: 'oku tonu nai 'ene tu'u 'i he taimi ní?

Ko e Lao Anti-Money Laundering and Countering Financing of Terrorism (AML/CFT) 2009 (Fakafepaki'i 'o e Fe'aveaki Pa'anga 'Ulí mo e Fakapa'anga 'o e Tāmate Fakaehauá) 'oku ne tauhi 'a Nu'u Silá ni ke malu meí he fe'aveaki pa'anga 'ulí mo e fakapa'anga 'o e tāmate fakaehauá. Ko hono fakafaingata'a'ia'i ko ia 'o e kau faihiá ke nau fe'aveaki 'a e pa'anga 'ulí pe ko ha'anau fakapa'anga 'a e tāmate fakaehauá, te tau holoki ai 'a e tu'unga manakoa ko ia 'o e faihia fakataumu'a ke ma'u ha tupu fakapa'angá, hangē ko e fakatau faito'o konatapú pe kāka'i 'o e kakaí.

'Oku uesia kotoa kitautolu 'e he fe'aveaki pa'anga 'ulí. 'Oku hoko ia 'i he 'aho kotoa pē 'i he kotoa 'o e founá. 'Oku fakafuofua ke laka hake 'i he \$1 piliona 'i he ta'u 'oku ma'u meí he fefakatau'aki 'o e faito'o konatapú mo e kākaá, pea 'oku lava ke 'ai ia ke hangē kuo fakalao'i 'i he ngaahi pisinisi 'i Nu'u Silá ni.

Ko e mahu'inga totonu 'o e fakamolé mo e uesiá 'oku liuliunga lahi ange ia 'i he fika ko ená 'i he 'etau fakakau ki ai 'a hono faka'ai'ai 'e he ngaahi faihiá 'a e pa'anga "ulí" (dirty) mo e founiga 'enau maumau'i 'a e ngaahi komiunitií. Ko e kakai 'oku nau fakapa'anga 'a e tāmate fakaehauá 'oku nau toe ngāue'aki 'a e ngaahi founiga ko ení ke 'ave 'aki 'a e pa'angá ki ha ngaahi taumu'a uesia fakalilifū pea fakapulipuli'i ai 'a e tokotaha 'okú ne 'ave mo ma'u 'a e pa'angá.

'Oku fakatupunga 'e he laó ha ngaahi palopalema kiate koe? Kātaki 'o talamai kiate kimautolu.

Neongo 'oku mahu'inga 'aupito 'a e ngaahi lao ki hono fakafepaki'i 'a e fe'aveaki pa'anga 'ulí, 'oku mau 'ilo te nau ala fakafaingata'a'ia'i ange ai ha ngaahi me'a pe fakatupunga ha loto mafasia. 'Oku mau fie fanongo fekau'aki mo e ngaahi a'usia 'a e kakaí 'i he 'enau fengāue'aki mo e ngaahi lao ki hono fakafepaki'i 'o e fe'aveaki pa'anga 'ulí, hangē ko e fakatau mai pe fakatau atu 'o e 'api nofo'angá pe fengāue'aki mo 'enau pangikeé.

Kuo faingata'a ange kiate koe ke fakaava pe tauhi ha'o ngaahi 'akauni pangikē, pe kuo faingata'a ange kiate koe pe fakamole lahi ange hano 'ave 'o ha pa'anga ki he fāmili mo e ngaahi kaungāme'a 'i tu'apule'anga? 'E ala hoko eni kapau 'e faingata'a kiate koe ke ke ma'u ha ngaahi fakamo'oni'i fakapepa ke fakapapau'i 'aki koe, pe feitu'u 'okú ke nofo aí.

Kuo mau ma'u nai 'a e tu'unga palanisi totonú fekau'aki mo hono malu'i 'a e fakamatala fakafo'ituitui (privacy) 'a e kakai? 'Oku fiema'u ke tānaki 'e he ngaahi pisinisi ha fakamatala fakafo'ituitui lahi meí he 'enau kau kasitomaá, pea 'oku mau fie fakapapau'i 'oku malu'i 'e he Laó 'a e fakamatala fakafo'ituitui 'a e kakai.

Kātaki 'o talamai kiate kimautolu 'a ho'o fakakaukaú fekau'aki mo e Ngaahi Lao ki hono Fakafepaki'i 'o e Fe'aveaki Pa'anga 'Ulí 'aki ha'o 'a'ahi ki he: www.justice.govt.nz/mlcft-review

'Oku fiema'u ke mau fanongo meiate koe 'o 'oua 'e toe tōmūi ange 'i he 'aho 3 **'o Tīsema 2021.**

Mālō.

Ngaahi Fehu'i Angamahení (FAQs): Ko e vakai'i 'e he Pule'angá 'a e Lao ki hono Fakafepaki'i 'o e Fe'aveaki Pa'anga 'Ulí mo e Fakapa'anga Ta'efakalao 'o e Tāmate Fakaehauá (Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism Act – AML/CFT)

Ko e hā 'a e fe'aveaki pa'anga 'ulí (money laundering)?

Ko e founiga ia 'oku ngāue'aki 'e he kau faihiá ke "fakalao'i" 'aki (clean) 'a e pa'anga 'oku nau ma'u meí he ngaahi ngāue ta'efakalao hangē ko e kākā mo e fefakatau'aki 'o e faito'o konatapú.

'I hono 'ai ko ia 'o e pa'angá ke hangé 'oku ngali ha'u meí ha ma'u'anga pa'a'anga 'oku fakalao, 'oku lava ai 'o fakpuli'i 'enau ngaahi tō'ongá pea hao ai meí hano 'ilo'i. Ko e ngaahi kautaha mo e kakai 'oku nau fakapa'anga 'a e tāmate fakaehauá 'oku nau tāketi'i 'a e ngaahi pisinisi mo e fonua 'oku nau tui 'oku vaivai 'enau ngaahi founiga fakahoko ngāue mo e pule'i ke nau ala ngāue hala'akí.

Ko e taimi kotoa pē 'oku fakatau ai ha fale, pe ko ha kā, pe fe'aveaki pa'angá ki ha ngaahi pangikē kehekehe, pe talafi fakafoki ia ki he fonua tupu'angá, 'ave ki ha fāmili ko ha faingamālie ia ke 'ai ke hangē kuo fakalao'i 'a e pa'anga ta'efakalaó.

Ko e hā 'a e fakapa'anga 'o e tāmate fakaehauá (terrorism financing)?

'Oku 'i ai 'a e ki'i falukunga kakai tokosi'i 'oku nau tokoni'i 'a e tāmate fakaehauá 'aki hano 'ōatu ha pa'anga pe nāunau ki he ni'ihi 'oku nau fakahoko e ngaahi tāmate fakaehauá (terrorists). 'E ala kau ki hení 'a e kakai ko ia 'oku nau fie fakahoko ha 'ohofi fakataumu'a ki ha tāmate fakaehauá pe tokonia ha kautaha tāmate fakaehauá mo tuku ai ha pa'anga ki he taumu'a ko iá.

Ko e hia 'a hono fakapa'anga 'o e tāmate fakaehauá, pea 'oku ngāue'aki 'e he kakai 'oku nau fakapa'anga 'a e me'a ni ha pa'anga kuo tuifio ai 'a e pa'anga meí ha ngaahi ma'u'anga pa'anga fakalao (hangē ko e vāhenga pe ngaahi foaki) mo e pa'anga ta'efakalaó. Ko hono olá leva, 'e ngāue'aki ai 'e he kakai 'oku nau fakapa'anga 'a e tāmate fakaehauá 'a e ngaahi founiga tatau mo ia 'oku ngāue'aki 'e he kau fe'aveaki pa'anga 'ulí ke fakapuliki'aki 'enau ngaahi tō'ongá mo hano 'ilo'i. Neongo 'oku si'si'i ange ha ala hoko hano fakapa'anga 'o e tāmate fakaehauá 'i Nu'u Silá ni, ko hono olá 'e mātu'aki kovi 'aupito. Pea 'e malava ai ke ngāue'aki 'e he ni'ihi 'oku nau fakahoko e tāmate fakaehauá 'a e kakai 'o Nu'u Silá ni.

Ko e hā 'a e Lao ki hono Fakafepaki'i 'o e Fe'aveaki Pa'anga 'Ulí mo e Fakapa'anga 'o e Tāmate Fakaehauá (AML/CFT)?

Ko e Lao ki hono Fakafepaki'i 'o e Fe'aveaki Pa'anga 'Ulí mo e Fakapa'anga 'o e Tāmate Fakaehauá (AML/CFT) 2009 'okú ne tauhi 'a Nu'u Silá ni ke malu meí he fe'aveaki pa'anga 'ulí mo e fakapa'anga 'o e tāmate fakaehauá. Ko hono 'ai ko ia ke faingata'a ange ki he kau faihiá ke nau fe'aveaki 'a e pa'anga

'ulí pe ko ha'a nau fakapa'anga 'a e tāmate fakaehauá, te tau fakasi'isi'i ai 'a e manako 'a e kau faihiá ke ma'u ha tupu fakapa'anga, hangē ko e fakatau 'o e faito'o konatapú pe kāka'a'i 'o e kakaí, pea 'e tokoni eni ki hono malu'i 'a Nu'u Silá ni meí he tāmate fakaehauá.

'Oku mahu'inga eni?

'Oku uesia kotoa kitautolu 'e he fe'aveaki pa'anga 'ulí. 'Oku hoko ia 'i he 'aho kotoa pē 'i he tapa kotoa 'o e founa. 'Oku fakafuofua ke laka hake 'i he \$1 piliona 'i he ta'u 'oku ma'u meí he fefakatau'aki 'o e faito'o konatapú mo e kākaá, pea 'oku lava ke fakalao'i ia 'aki hano fakahoko 'i he ngaahi pisinisi 'i Nu'u Silá ni.

Ko e mahu'inga totonu 'o e fakamolé mo e uesiá 'oku liuliunga lahi ia 'i he fika ko ená 'i he 'etau fakakau ki he ngaahi faihia 'oku nau fakalahi 'a e pa'anga "ulí" (dirty) mo e founiga 'okú ne maumau'i ai 'a e ngaahi komiunitií. Ko e kakai 'oku nau fakapa'anga 'a e tāmate fakaehauá 'oku nau toe ngāue'aki 'a e ngaahi founiga ko ení ke 'ave ai 'a e pa'angá ki ha ngaahi taumu'a fakalilifu pea fakapulipuli'i ai 'a e tokotaha 'okú ne 'ave mo ma'u 'a e pa'angá.

Ko e hā 'a e 'uhinga 'oku vakai'i ai eni 'e he Pule'angá?

Kuo 'i ai 'etau ngaahi lao ki hono fakafepaki'i 'o e fe'aveaki pa'anga 'ulí 'i he ta'u eni 'e valu ke tau'i 'a e ngaahi faihia ko ení 'a ia te ne maumau'i 'etau ngaahi founiga fakapa'angá.

Na'e kamata 'e he Minisitā Laó (Minister of Justice), Hon Kris Faafoi, 'a hono vakai'i 'o e Lao ki he AML/CFT 'i he 'aho 1 'o Siulai 2021. 'Oku 'omai 'e he vakai'i ko eni ha faingamālie ke fakahoko ai ha sio ki he ta'u 'e valu kuo hilí mo fehu'i kiate kitautolu:

- Kuo tonu nai 'etau ngāue ki me'a ni?
- Kuo a'usia nai 'e he founiga ngāue 'a e ngaahi taumu'a 'i he founiga lelei mo fakamole si'si'i taha?
- Ko e hā 'a e me'a te tau ala fakahoko ke lelei ange?
- Ko e hā ha me'a te tau ala tukuange?

Ko e vakai'i ko'ení 'oku tataki ia 'e he Potungāue Fakamaau'angá (Ministry of Justice). 'Oku tokonia 'e he ngaahi Potungāue kehe 'a e pule'angá 'a ia 'oku 'i ai honau ngaahi fatongia ki he ngaahi lao AML/CFT. 'Oku kau ki ai 'a e:

- Potungāue ki he Ngaahi Me'a Fakalotofonuá (Department of Internal Affairs),
- Ma'umafai ki he Ngaahi Māketi Fakapa'angá (Financial Markets Authority),
- Potungāue Pule'i 'o e Kau'āfonua 'a Nu'u Silá ni (New Zealand Customs Service),
- Potungāue Polisi 'a Nu'u Silá ni (New Zealand Police 'a Nu'u Silá), mo e
- Pangikē Pule 'a Nu'u Silá ni (The Reserve Bank of New Zealand).

'Oku anga fēfē hono uesia au 'e he ngāue ki hono fakafepaki'i 'o e fe'aveaki pa'anga 'ulí mo e fakapa'anga 'o e tāmate fakaehauá?

'Oku uesia 'a e kakai kotoa pē 'o Nu'u Silá ni. 'Oku lahi 'a e ngaahi founa 'e lava ke fakahoko 'aki 'a e fe'aveaki pa'anga 'ulí mo hono fakapa'anga 'o e tāmate fakaehauá. Ko e fale, kā, pe vaka kotoa pē 'oku fakatau 'e ala kaunga ki ai ha pa'anga 'uli; 'o tatau mo ha'ane ala hoko 'i he ngaahi fe'aveaki pa'anga fakalotofonua mo fakavaahaa'a pule'anga kotoa pē. 'Oku uesia foki mo e ngaahi ngāue mo e kautaha kehekehe. Ko ia ai, kapau 'okú ke ngāue 'i ha pangikē pe kasino, pe ko ha loea koe, fakafofonga fakatau 'api, tauhitohi pe tokotaha fakatau kā 'e uesia koe.

Ko e hā 'a e 'uhinga ke u tokanga ai ki he me'a ni?

'Oku polepole 'aki 'e he kakai 'o Nu'u Sila ní 'etau nofo 'i ha taha 'o e ngaahi fonua 'i māmani 'oku si'si'i taha ai 'a e faihalá. 'Oku mau fiema'u 'a Nu'u Silá ni ke hoko ko e feitu'u faingata'a taha ia ke ngāue fakataha ai 'a e ngaahi kulupu faihiá, pea 'oku 'ikai ke mau fiema'u 'a e kau faihiá ke nau fakalele 'etau ngaahi founa fakapa'angá mo e 'ekonōmiká pe holoki ki lalo hotau ongoongo lelei 'i māmani kotoa mo e ngaahi fonua 'oku tau fefakatau'aki mo iá.

'Oku faka'ai'ai 'e he fe'aveaki pa'anga 'ulí 'a e mo'ui faka'ekonōmika 'a e kau faihiá. Ko founa fakapa'anga 'o e māketi faito'o konatapú 'okú ne fakatupulekina 'a e faihiá.

'Oku tau fiema'u ha fonua 'oku malu mo hao meí ha kakai te nau fai ha tāmate fakaehauá. 'Oku tau kau fakataha kotoa ki hení ke tau'i 'a e ni'ihi 'oku nau fe'aveaki e pa'anga 'ulí, mo e ni'ihi tāmate fakaehauá.

Ko e hā 'a e me'a 'okú ke fie 'ilo ki ai?

'Oku mau fiema'u ke fakapapau'i ko e me'a ko ia 'oku feinga ke fakahoko 'e he Laó 'oku kei 'aonga ki Nu'u Silá ni mo 'eke ha ngaahi fehu'i fekau'aki mo e kaveinga mo e ngaahi taumu'a 'o e Laó.

'Oku 'i ai 'a e ngaahi taumu'a 'e tolu 'a e Laó 'i he lolotongá ni:

- ta'ota'ofi 'o ha ni'ihi kehe meí ha'anau fakahoko 'a e fe'aveaki pa'anga 'ulí mo e fakapa'anga 'o e tāmate fakaehauá mo 'ilo'i foki 'a e taimi 'e hoko aí,
- fakakakato hotau ngaahi fatongia fakavaha'apule'angá, mo
- fakapapau'i 'oku falala 'a e kakaí 'oku fakalele fakalao 'etau ngaahi pisinisi.

Neongo 'oku fakataumu'a 'a e Laó ke tauhi 'a e malu mo e hao 'a Nu'u Silá ni, ko e taimi 'e ni'ihi te ne fakafe'ätungia'i 'a e mo'ui faka'aho 'a e kakaí. Hangē ko ení, 'oku mau 'ilo 'oku fakatupunga 'e he Laó ke faingata'a ange ki he kakai 'e ni'ihi ke fakaava ha'anau ngaahi 'akauni pangikē. 'E malava ke ne faingata'a ange ki he kakaí ke nau kau ki he sōsaietí pea mo faingata'a foki ha'anau 'ave pa'anga ki tu'apule'anga 'i ha ngaahi 'uhinga lelei.

'Oku fiema'u ke mau mahino'i 'a e founa 'oku ala fakatupunga ai 'e he Laó 'a e ngaahi faingata'a ki he kakaí mo e pisinisi. 'Oku fiema'u kemau fanongo pe kuo faingata'a ange ki he kakai 'o Nu'u Sila ní ke fakaava pe tauhi ha'anau ngaahi 'akauni pangikē, pe faingata'a mo mamafa ange 'a e 'ave pa'anga ki he fāmili mo

e ngaahi kaungāme'a 'i tu'apule'angá. 'Oku mau toe fie fanongo foki pe kuo 'i ai ha ngaahi pole pe faingata'a'iia ko e 'uhí ko e 'ikai ke faingofua ha'anau ma'u atu 'a e ngaahi fiema'u fakapepa ki hono fakamo'oni'i ko hai kinautolú, pe feitu'u 'oku nau nofo ai.

Ko e hā hono fuoloa 'o e vakai'i ko eni?

'E ngata 'a e vakai'i ki he 'aho 30 'o Sune 2022, 'aki hano 'oatu ha lipooti ki he Minisitā Laó fekau'aki mo e tu'unga 'o e ngāue 'a e Laó pea 'oku 'i ai nai mo ha me'a ke liliu. 'E hoko atu mei ai 'aki hano tuku atu 'a e lipooti ki he kakai.

'I he ngaahi founa lahi, 'oku mau sio ki he vakai'i ko eni ko ha kamata'anga ia 'o ha halanga ki ha fakalelei, pea mo kamata'aki ha fetalanoa'aki fekau'aki mo ha founa ke mau fakahoko lelei ange ai 'a e ngāue. Neongo temau ala fokotu'u atu ke liliu ha ngaahi me'a, 'e ala a'u ki ha ta'u 'e ua ki he tolu ke toki fakahoko ai ha ngaahi liliu fakalao. 'E malava pē ke mau fakahoko ha ngaahi liliu 'i ha taimi vave ange 'aki hano ngāue'aki ha ngaahi tu'utu'uni fakalao (regulations) pe "lao poupou (secondary legislation)".

Ko e hā 'a e founa mo e taimi ke u kau atu ai?

Kuo 'osi tuku atu ha pepa fakamatala ki he fetalanoa'akí, pea 'oku fokotu'u atu ai 'a e kotoa 'o e ngaahi palopalemá mo e ngaahi kongokonga kuo faka'ilonga'i atu 'e he Potungāué 'e ala fakahoko ki ai ha liliu. Kuo mau 'osi toe tuku atu foki mo ha pepa 'oku fakamā'opo'opo atu ai 'a e ngaahi me'a tefito 'oku mau talanoa atu ki aí. 'E ala tukuhifo 'a e ngaahi pepa ko ení meí he uepisaiti 'a e Potungāué 'i hení: <https://www.justice.govt.nz/justice-sector-policy/key-initiatives/aml-cft/>

'E malava ke ke vahevahe mai 'a ho'o fakakaukaú 'aki ha'o fakafonu ha foomu 'i he 'initanetí pe ko hano 'omai ha'o foomu faka'ilekitulōniki pe fakapepa ki he timi 'okú ne fakahoko 'a e vakaí. Te ke lava ke tali 'a e lahi taha pe si'si'i taha 'o e ngaahi fehu'i te ke loto ki aí.

Hili ha tāpuni 'a e taimi ki hono 'omai 'o e ngahi fakakaukaú, te mau fakahoko ha toe fetalanoa'aki mo e sekitoa taautahá mo e ngaahi komiutnití mei Fepueli 2022 ki 'Epeleli 2022 ke tokoni ki hono fa'u 'o ha ngaahi fokotu'u.

Ko e hā 'a e lōloa 'o e taimi ke u 'oatu ai 'eku fakakaukaú?

'Oku fiema'u ke mau fanongo meiate koe 'o 'oua 'e toe tōmū ange 'i he 'aho 3 'o Tisema 2021.

'Oku 'i ai 'a 'eku fehu'i ko hai te u talanoa ki aí?

'Imeili mai kiate kimautolu 'i he: aml@justice.govt.nz

